

L'edat de Plata

LLUÍS MESEGUER

Universitat Jaume I

Acadèmia Valenciana de la Llengua

DURANT LES PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XX, Castelló de la Plana, emergent capital de província ubicada entre ciutats de gran pes històric, com Sagunt i Tortosa –fins a l'any 1960, la diòcesi de Tortosa arribava fins a Almenara–, va viure en aquells anys unes transformacions urbanes significatives, decisives, entre la tradició i la modernitat; i també el seu *hinterland*, és a dir, les ciutats costaneres més destacades en termes econòmics, socials i culturals, com Vinaròs, Benicarló, Vila-real, Borriana, Onda, Betxí o la Vall d'Uixó; mentre que començava a minvar el gruix demogràfic i el potencial econòmic dels centres històrics més importants de l'interior, com Morella al nord i Sogorb a l'oest. La comarca de la Plana, amb la substitució del cànem per la taronja i el paper creixent de la ceràmica i de l'exportació, esdevingué un pol d'atracció econòmica i també un eix important de la cultura valenciana.

Ara bé, quina era la implicació de la llengua i la literatura al si d'eixa situació? Com entendre, en definitiva, la cultura castellonenca contemporània, sense els Jocs florals (a Castelló de la Plana, des del 1892, encara que no amb el lema *Patria, fides, amor*, sinó com a commemoració política de la defensa liberal de la ciutat en la primera guerra

carlina, al juliol del 1837); sense *Heraldo de Castellón* (aparegut el 1935 i desaparegut el 1938) o el *Boletín* de la Societat Castellonenca de Cultura (aparegut el 1920 i interromput per la guerra del 1936-1939); sense les publicacions valencianistes, com *Veü de la Plana* (1916) o *El crit de la Muntanya* (1921)? Tot això, a més, fins a l'aparició del cinema i de la ràdio: el cinema, precisament, a finals del segle XIX, i la ràdio, als anys vint del XX: a Castelló de la Plana, l'any 1933.

D'altra banda, els estudis historiogràfics, filològics, i l'erudició local –bé que fora de les institucions educatives i culturals oficials– van expandir l'ús del valencià fins a crear la necessitat de formalitzar en termes moderns la vida de la llengua: d'aqueix caliu, i de les necessitats del món comunicatiu i educatiu, i també del progressiu diàleg amb la puixant vida cultural catalana, nasqué l'ambient de reivindicació d'un acord en favor de la sistematicitat i la coherència de la llengua escrita i formal: així, a Castelló de la Plana aparegué parcialment el *Vocabulari del Maestrat* (1922) de mossén Joaquim Garcia Girona; a Benassal (l'Alt Maestrat) escrigué Carles Salvador les seues obres dels anys vint i trenta; a la capital de la Plana es publicà *La llengua valenciana* (1930) de l'erudit Lluís Revest; i, no per casualitat, sinó per la relació entre la Societat Castellonenca de Cultura i els nuclis més importants de la capital valenciana, amb el concurs d'algunes forces vives del valencianisme, el dimecres 21 de desembre del 1932, a Castelló de la Plana es van materialitzar les *Bases Ortogràfiques*, és a dir, les anomenades Normes de Castelló. Van nàixer en un moment històric problemàtic: només uns dies després d'aquell dimecres, Carles Salvador, en la mateixa ciutat (a l'Institut General y Técnico, a un centenar de metres de la casa del carrer de Cavallers, on tenia la seu la Societat Castellonenca de Cultura), era impedit de pronunciar una conferència en

valencià, en un congrés de l'Asociación de Maestros de Levante. Però, sens dubte, l'any següent, el 1933, el *Boletín* de la Societat publicava les Normes –precedides d'unes interessants consideracions–, degudes a la ploma de Lluís Revest; i es difonien a València, per part de la publicació *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, de l'Estel i també per l'ajuntament de la capital.

No cal dir que l'educació, el periodisme, la literatura i els estudis científics o erudits deixaven de ser un clos localista o provincià, i la unitat i la qualitat formal de la llengua n'eren una conseqüència rellevant, en el marc d'una nova època: havien entrat, el territori i la llengua, definitivament al segle xx. I no solament a la ciutat de Castelló, sinó a tot el *hinterland* de les seues comarques, d'on provenien o on treballaven en aquells anys Joaquim Garcia Girona o Carles Salvador (Benassal), mossén Manuel Betí (Sant Mateu), Francesc Almela i Vives o Joan Manuel Borràs Jarque (Vinaròs), Josep Calzada o Manuel Peris Fuentes (Borriana), Vicent Tomàs i Martí (Artana)...

Són aquells anys molt profitosos en la literatura en valencià, i precisament eixa és la màxima causa i la màxima conseqüència dels dos fils daurats que teixiren les Normes de Castelló: la unitat de la llengua i la unitat dels valencians; o dit altrament, una literatura popular valenciana i una literatura moderna i oberta al món. Tal és –a més, per cert, d'una capacitat insòlita per a la convivència de caràcters i estils– la marca de fàbrica dels literats castellonencs. No altrament es poden interpretar poemaris excel·lents com *Ioesa* (1914) de Maximilà Alloza, *L'espill a trossos* (1928) de Francesc Almela, *Vermell en to major* (1929) de Carles Salvador, i *Terra* (1935) de Bernat Artola. O fruits narratius més o menys costumistes, com el primerenc *Capolls mustigats* (1900) de Salvador Guinot; *Tombatossals* (1930) o *De la meua garbera* (1935) de Josep Pascual Tirado, i *Bolangerera de*

dimonis (1931) d'Àngel Sànchez Gozalbo; o la millor peça valenciana de l'època, *Ícar o la impotència* (1929) d'Artur Perucho. O sarsueles i sainets d'èxit com *Mos quedem* (1907) dels germans Soler, *Amor torna* (1917) de Francesc Baidal, o l'excel·lent peça costumista *La filla del rei Barbut* (1939-1943) de Manuel Segarra i Matilde Salvador.

La referència a aquesta compositora alhora terral i cosmopolita –traspasada fa unes setmanes– és un missatge històric d'una època, la de la literatura que volgué posar-se dempeus en la modernitat, capaç d'interpel·lar els usos i els costums lingüístics i literaris actuals. En efecte: si fa cent anys la llengua oral, en terres valencianes, era el valencià, i vingueren les Normes del 32 a construir la possibilitat de l'escriptura –educativa, literària, comunicativa– en termes de modernitat, com no posar la llengua i la literatura en l'agenda del present trànsit de la societat de l'escriptura a la de l'audiovisual, la globalització i la vida multilingüe? Què serà de la societat castellanenca o valenciana si no actua amb la literatura com hauria d'actuar amb l'ecologia, els drets col·lectius i la solidaritat internacional?

Molts anys després, la memòria històrica d'aquells papers castellanencs, idealistes o crítics, són una incitació a l'aventura del progrés. I aquesta aventura pot resultar una mesura definitiva si la societat sencera, amb la llengua i la literatura –és a dir, amb la part pròpia del llenguatge i de la literatura del món– és capaç de la llibertat i del futur.

Levante-El Mercantil Valenciano, 23 de novembre de 2007, «Posdata», p. 2.